

Lunds Universitet

Historiska Institutionen

His K01

Seminarieledare: Hanne Sanders

Handledare: Anna Nilsson

Datum: 110526

Pennans Makt

En kulturhistorisk undersökning om samspelet mellan press och politik

Sandra Hoffer

Innehållsförteckning

Inledning	3
Syfte och Frågeställning	4
Disposition	5
Källmaterial och Kritik	5
Metod och Avgränsningar	6
Ideologikritik	7
Forskningsläge	8
Historisk Bakgrund	
Kejsarinnan Elisabeth av Österrike	12
Aftonbladet	13
Svenska Dagbladet	14
Arbetet	14
Brand	15
Undersökning	
Hur skrev man om mordet på kejsarinnan Elisabeth i de olika tidningarna? Lät man sina politiska åsikter färga rapporteringen?	16
Aftonbladet	16
Svenska Dagbladet	19
Arbetet	21
Brand	22
Sammanfattning	23
Hur stor fokus lade man på efterdyningarna av mordet i ett större perspektiv? Vad säger detta om de olika tidningarnas syn på den europeiska anarkiströrelsen?	25
Aftonbladet	25
Svenska Dagbladet	27
Arbetet	29
Brand	31
Sammanfattning	32
Avslutande Diskussion	33
Referenser	35

Inledning

Den 10 september 1898 promenerade kejsarinnan Elisabeth av Österrike längs med Gèneve sjön med en av sina hovdamer när en man plötsligt attackerade och slog till henne i bröstet. Mannen sprang därifrån medan kejsarinnan hjälptes upp från marken och tog sig ombord fartyget Gèneve som var dockat inte långt därifrån. Väl ombord kollapsade kejsarinnan efter en undran om vad som hänt. Mannen, som visade sig vara en italiensk anarkist, hade huggit kejsarinnan i hjärtat med en fil vilket orsakade hennes död, 60 år gammal.¹ Slutet av 1800-talet var Österrike-Ungern ett av Europas mäktigaste länder och kejsarinnan Elisabeth var en mycket populär monark. Skriverierna om mordet och efterföljderna var därför många och man skrev även en hel del om händelsen i svensk press.

På 1830-talet började man omnämna den svenska pressen som ”den tredje statsmakten”. De liberala tidningarna med *Aftonbladet* i spetsen fick stort offentligt inflytande och efterhand även de konservativa.² Faktum är att politik och press blev så nära hopkopplade att man i *Hernösands-Posten* 1842, som var en politiskt obunden tidning, kommenterade detta med: ”Det har inom vårt lands publicistiska värld blifvit en nästan typiskt fastslående åsigt, att hvarje tidning, såsom organ för en mer eller mindre vidsträckt opinion måste hafwa wad man kallar 'en viss politisk färg’”.³ Detta var dock något som ändrades och runt trettio år senare var tidningarna inte längre lika lojala mot sin ursprungliga politiska färg. De politiska ställningstaganden som gjordes berodde helt enkelt på vem som var redaktör för tidningen.⁴ Även idag kallar man pressen för en inofficiell statsmakt men man fokuserar mer på att rapportera nyheter objektivt och det är i så fall ledarna som får avslöja tidningens politiska färg ifall det finns någon. Man kan dock hävda att det inte finns något som en objektiv nyhetsrapportering som Lars Furhoff och Hans Hederberg gör i sin bok *Dagspressen i Sverige*. Varje tidning gör sin gallring av vilka nyheter man ska publicera och det är där den objektiva aspekten försvinner.⁵

Utrikeskorrespondensen stod inte heller i lika stort fokus som den gör idag när man har utsända journalister runt om i världen för att kunna ge snabba och korrekta rapporter. Journalistyrket hade inte många år på nacken vid slutet av 1800-talet trots den otroliga uppsjö av tidningar som gick till

---

1 Joan Haslip, *Den ensamma kejsarinnan*, Halmstad 1968, s. 398-400.

2 Dag Nordmark, ”Liberalernas segertåg (1830-1858)”, *Den Svenska Pressens Historia II Åren då allting hände (1830-1897)*, Västervik 2001, s. 42.

3 Nordmark, s. 62.

4 Eric Johannesson, ”Med det nya på väg (1858-1880)”, *Den Svenska Pressens Historia II Åren då allting hände (1830-1897)*, Västervik 2001, s. 177.

5 Lars Furhoff, Hans Hederberg, *Dagspressen i Sverige*, Stockholm 1968, s. 12.

tryck varje dag. Att skriva för pressen ansågs inte vara ett respektabelt yrke och det fanns därmed inte många professionella journalister.⁶ Titeln journalist etablerades inte förrän 1898 då man tidigare hade kallat sig för litteratör eller publicist.⁷ Denna motvilja för journalistyrket gav inte direkt upphov för utrikeskorrespondenter som var en dyr kostnad för en tidning att hålla sig med.⁸

Denna uppsats kommer att behandla svensk presshistoria genom en analys av rapporteringen av mordet på kejsarinnan Elisabeth. Mordet täcker många baser inom dagspressen: brottsjournalistik, utrikeskorrespondens, och inte minst politik. Kejsarinnan Elisabeths mördare var, som tidigare nämnts, anarkist, och därmed medlem av en rörelse som hade uppkommit under franska revolutionen men blivit allt mer populär på 1870-talet.⁹ Framställde de svenska tidningarna mordet och vad som följde på olika sätt beroende på deras politiska färg?

Jag kommer att se på fyra olika tidningar som alla representerade olika politiska ståndpunkter: *Aftonbladet* för konservatismen, *Svenska Dagbladet* för liberalismen, *Arbetet* för socialismen, och *Brand* för det ungsocialistiska partiet som lutade åt anarkismen. Genom dessa fyra tidningar hoppas jag att få en inblick i den svenska presshistorien vid en tid då politik kom att spela en allt större roll för det svenska folket.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att fördjupa sig i svensk presshistoria genom att ta en nära titt på dels hur man rapporterade utrikesnyheter, dels hur man förhöll sig till den egna politiska färgen i sin rapportering. Idealiskt sett ska nyheter vara förmedlade objektivt men så är inte alltid fallet, särskilt inte under slutet av 1800-talet när journalistyrket fortfarande låg i sin linda. Särskilt detta brott som jag har valt att fokusera på är politiskt laddat eftersom en kunglighet blev mördad av en anarkist. Utöver den politiska inblandningen vid rapporteringen av brottet vill jag även se ifall man kan utvinna en bild av anarkiströrelsen under tiden och hur den påverkades av detta händelseförlopp. Kunde en enskild händelse som denna sättas i relation till något större och mer utspritt i världen och hur förhöll man sig i sådana fall till det i pressen?

---

6 Eric Johannesson, 2001, s. 225.

7 Eric Johannesson, 2001, s. 226.

8 Eric Johannesson, 2001, s. 188.

9 *Nationalencyklopedin*; sökord: Anarkism.

Mina frågeställningar är följande:

- **Hur lät respektive tidning sin politiska färg påverka rapporteringen av mordet på kejsarinnan Elisabeth?**
- **Hur gick rapporteringen kring mordet över till en rapporteringen om anarkismen? Hur syns tidningarnas politiska färg i denna rapportering?**

Disposition

Jag kommer att först och främst presentera mina källor och den kritik man kan tillämpa på just dessa källor. Det är lätt att glorifiera sitt material då det ligger som bas för ens undersökning och det är därför viktigt att utsätta just detta material för en källkritik och inte enbart förlita sig blint på vad som sägs. Därefter kommer jag att gå in på den metod som användes vid genomgången av materialet samt de avgränsningar som behövde tillämpas för att kunna göra materialet hanterbart. En inblick i ideologikritik kommer sedan att ges då ideologikritiken används både som en metod och en teori. Härnäst kommer forskningsläget som kommer att tillämpas på undersökningen. Den historiska bakgrunden följer forskningsläget så att läsaren har en bra grund att stå på inför själva analysen. Analysen kommer att i sin tur delas upp efter frågeställningar samt de olika tidningar som analysen utgörs av. Varje frågeställning kommer att åtföljas av en kort sammanfattning för att förenkla för läsaren. Uppsatsen avslutas med en diskussion av undersökningen som återkopplas till forskningsläget för att utröna huruvida ny forskning har framställts eller ej.

Källmaterial och kritik

Mitt källmaterial är artiklar rörande mordet på kejsarinnan Elisabeth och dess efterverkningar. Jag har mer specifikt använt mig av fyra tidningar vilka alla hade olika politiska inriktningar vid den här tiden: *Aftonbladet* som hade gått från att vara en liberal tidning till att bli allt mer konservativ¹⁰; den före detta konservativa tidningen *Svenska Dagbladet* som 1897 förklarade sig obunden liberal¹¹; *Arbetet* – en Malmötidning med en klar socialistisk ställning och som var en relativt ny publikation med start under 1887;¹² och ännu nyare var *Brand*, en anarkistisk och ungsocialistisk tidskrift som startade 1898.¹³ Anledningen att jag har valt dessa tidningar är delvis på grund av deras popularitet men även för deras klara politiska inriktningar vid slutet av 1800-talet.

---

10 Rolf Alsing, *Aftonbladet inifrån – 175 års kamp för tryckfrihet och ökad upplaga*, Värnamo 2005, s. 22.

11 Gunilla Lundström, "En värld i rubriker och bilder (1897-1919)", *Den Svenska Pressens Historia III Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)*, Västervik 2001, s. 22.

12 Birgit Petersson, "Tidningar som industri och parti (1880-1897)", *Den Svenska Pressens Historia II Åren då allting hände (1830-1897)*, Västervik 2001, s. 283.

13 *Nationalencyklopedin*; sökord: Brand.

Vanligtvis när man utsätter en källa för kritik försöker man att ta reda på ifall källan har några eventuella tendenser som man tar i beaktande för sin undersökning. I denna undersökning kommer jag att efterlysa eventuella politiska tendenser då det är det undersökningen bygger på. Man brukar även inom källkritiken att se på den tidsmässiga tillkomsten av källorna. Ju närmre händelsen i tid desto bättre. Furhoff och Hederberg vill dock hävda att inom tidningsvärlden är detta inte alltid något positivt: ”För eftervärlden kommer tidningsläggen att berätta *mera* om hur vi *upplever* vår tid än vad som verkligen har inträffat”.¹⁴ Motiveringen för detta belägg är att journalisten vid författandet av sin artikel inte såg tillbaka på något som var utagerat utan snarare rapporterade något som pågick. En journalist må hävda då som idag att de skriver objektivt men i själva verket är de påverkade av vad som sker genom att befinna sig i samma tid som vad de skriver om. Just detta gör tidningsartiklar till en värdefull källa för historiker då de uppfyller mer än bara ett syfte. Utöver att bilda oss med information får vi även en inblick till en annan tid och dess tänkesätt.

Metod och avgränsningar

Jag har valt att begränsa mig till artiklar publicerade mellan datumen 11 till 20 september då det är veckan efter mordet. På så sätt håller jag mig nära händelsen tidsmässigt. Jag har även begränsat mig till dessa datum för att kunna ha ett hanterbart material. Jag har också hållt mig till främst dagstidningar eftersom de skrev på ett liknande sätt till skillnad från tidskrifter. *Brand* utgör dock ett undantag då det var en månadstidning och de publicerade ingenting som hade att göra med mordet förrän i sitt novembernummer. *Brand* är trots allt inkluderat på grund av att den var en anarkistisk tidskrift vilket kan tillföra en extra dimension i min undersökning. Alla mina artiklar är hämtade från mikrofilmer från Lunds Universitetsbibliotek vilket har underlättat min forskning betydligt då materialet har varit lättillgängligt. Anledningen att jag har valt ut dessa fyra tidningar är delvis för deras olika politiska åsikter men även för deras popularitet då de alla hade ursprung från storstäder.

Mina metoder är kvalitativa trots att den mängd av artiklar jag har samlat in må hända pekar på en kvantitativ metod. Artiklarna från de olika tidningarna kommer att i viss mån utsättas för en komparativ undersökning. Detta är för att verkligen utvinna huruvida språket är politiskt laddat eller enbart det sätt som man skrev på under slutet av 1800-talet. Med den kvalitativa metoden har jag kunnat ägna varje artikel den tid den förtjänar vad gäller bland annat källkritik vilket kommer att synas i undersökningen. Materialet har noga samlats in för att inte gå miste om någon eventuell notis eller liknande som kan utgöra en avgörande skillnad.

---

¹⁴ Furhoff, Hederberg, s. 11.

En av metoderna jag använder mig av är den hypotetiskt-deduktiva metoden där jag utgår från att artiklarna är politiskt färgade efter sin respektive tidning då forskningsläget pekar på detta. Jag kommer att lägga stor fokus på den politiska aspekten och hur pass tydligt den kommer fram beroende på vilken tidning det är. Vad kommer de olika tidningarna att lägga tyngden vid; monarki eller anarki? Jag kommer att använda mig av en innebördsaspekt (en term för när man använder språket för att uttrycka ”tankar och idéer”¹⁵ som kan representera verkligheten, något som journalister frekvent gör) vid bearbetandet av materialet för att eventuellt finna politiska sympatier i de olika artiklarna. Där det är svårt att utvinna några direkta politiska tendenser kommer jag att applicera en textanalys där man tar bland annat bruk av rubrik och laddade ord i beaktande. Tidningarnas urval kommer också att analyseras då det är en aspekt som kan visa politisk övertygelse. Det är precis som Furhoff och Hederberg säger då de menar att det inte finns någon objektivitet tack vare gallring.¹⁶

Ideologikritik

I *Textens Mening och Makt* av Göran Bergström och Kristina Boréus finns det många användbara verktyg för när man använder sig av just textanalys. En av dem är ideologikritiken. Med ideologikritik krävs det att man sätter sina källor i kontext, när man genomför sin undersökning för att kunna få bästa möjliga resultat.¹⁷ Med detta menas att för att kunna analysera en text måste man veta omständigheterna kring när texten skapades.¹⁸ Det är också ett bra sätt att utföra källkritik på en källa då man tar reda på de bakomliggande faktorerna kring källans tillkomst. I just detta fall finns åtminstone tre punkter som kan ha påverkat skapandet av nyhetsartiklarna som utgör mitt material; språkbruket under 1800-talet, närheten till händelsen, samt respektive tidnings politiska inriktning. Det sistnämnda är i fokus i denna undersökning.

Ett exempel som idéhistorikern Sven-Eric Liedman ger på hur ideologikritik kan användas gällande kontext är påståendet ”jorden rör sig runt solen”, som är ett vida känt faktum idag, men när man sätter in påståendet i sin kontext kan det bli helt annorlunda, till exempel på 1600-talet då detta påstående var helt främmande.¹⁹ Annorlunda uttryckt hjälper ideologikritiken forskaren att se fler sidor av samma mynt och det ger ett större djup åt en textanalys.

---

15 Göran Bergström, Kristina Boréus, *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*, Lund 2000, s. 16.

16 Furhoff, Hederberg, s. 12.

17 Bergström, Boréus, s. 171.

18 Bergström, Boréus, s. 157.

19 Bergström, Boréus, s. 166.

Då detta är en kulturhistorisk undersökning med en ideologikritisk grund går det att utvidga analysen i två riktningar: idéhistoria och textteori, båda viktiga ingredienser inom kulturhistoria i John Tosh's *Historisk Teori och Metod*.²⁰ Det politiskt tendentiösa materialet representerar idéhistoria då artiklarna härstammar från tidningar med olika politiska åsikter. Dessa artiklars tematik, som består av den i det här fallet dödliga konfrontationen mellan monarki och anarki, kan symbolisera historikers tro att människans öde bestäms av ideologier då kejsarinnan blev mördad av en anarkist.²¹ I just denna undersökning kan detta appliceras på hur starkt tidningarnas politiska åsikter framkommer i deras respektive artiklar. Hur mycket förtäljer artiklarna oss egentligen om dess ägares politiska färg? Under vilka omständigheter skrevs artiklarna som framställer tidningens politiska agenda?

Inom textteorin får man möjligheten att via sitt kulturhistoriska material kunna återskapa en historisk händelse och därmed få en chans till att utvinna information om dåtiden, beroende på sitt material naturligtvis.²² Det är här den ideologikritiska metoden kommer in då man via den ser på sitt material genom den kontext det tillkom i. Tosh menar att man måste ta i beaktande att beroende på vilken genre en källa tillhör kan ens tolkning av texten förändras totalt.²³ När det gäller nyhetsartiklar kan detta bli en ännu mer känslig fråga om man vet tidningens politiska agenda i förväg.

Forskningsläge

Mitt forskningsläge går huvudsakligen in på svensk presshistoria med fokus på den politiska aspekten av pressen under den senare hälften av 1800-talet. Det finns en hel del forskning som talar om just relationen mellan press och politik men vad jag inte har hittat är forskning som faktiskt bevisar det med konkreta exempel. Det är den luckan jag hoppas kunna fylla.

Den Svenska Pressens Historia är en bok i fyra band som behandlar olika tidsperioder i den svenska pressens historia. Då min tidsram är slutet av 1800-talet men främst 1898, valde jag att undersöka två band för att få en helhet i forskningen; *Den Svenska Pressens Historia II: Åren då allting hände (1830-1897)* av Dag Nordmark (professor i litteraturvetenskap vid Karlstads universitet), Eric

---

20 John Tosh, *Historisk teori och metod*, Malmö 2008, s. 225.

21 Tosh, s. 225.

22 Tosh, s. 231.

23 Tosh, s. 233.

Johannesson och Birgit Petersson,²⁴ och *Den Svenska Pressens Historia: Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)* av Gunilla Lundström (journalist), Per Rydén (professor i litteraturvetenskap vid Lunds Universitet) och Elisabeth Sandlund (journalist).²⁵ Dessa två band tar upp allt man behöver veta om svensk press förr i tiden, inklusive det officiella förhållandet mellan journalistik och politik. *Den Svenska Pressens Historia* ger en bra översikt över pressens historia. Författarna redogör för tidningarnas officiella politiska ståndpunkter och man får en god grund att stå på för att sedan kunna undersöka djupare. Vad som är relevant för mina frågeställningar kommer att sättas i perspektiv till mitt material och bearbetas för att se ifall man kan ta forskningen ett steg längre.

I avhandlingen *Det våras för journalisten* ser Johan Jarlbrink (fil.dr. vid Linköpings Universitet) på journalistens roll och beteende från 1870- till 1930-talet.²⁶ Jarlbrinks huvudsakliga fokus ligger på hur journalisten framställs i andra samtida medier men lyckas även med att ta upp yrkets politiska inflytande vilket relaterar starkt till min forskning. Till skillnad från *Den Svenska Pressens Historia* som behandlar tidningarna, tar Jarlbrink upp journalisterna och själva journalistyrket. Saker som vad som ansågs vara viktigt för en journalist och hur en journalist arbetade diskuteras också. Då många journalister inte var journalister till yrket är det intressant att se hur deras arbetsprocess gick till eftersom det kunde skilja sig från person till person. Jarlbrink tar upp yrkesjournalistens vanor och man får en inblick i hur pass influerade artiklarna var av sina författare och/eller deras överordnade. Jarlbrinks forskning är väldigt relevant för min egen forskning då han kommer in på sändare och uppkomst vilket är A och O vid textanalys.

I *Tema: Presshistoria* tar olika författare upp olika aspekter av svensk presshistoria.²⁷ Per Rydén (som också är medförfattare till *Den Svenska Pressens Historia*) behandlar brottsjournalistik och fascinationen kring brott samt hur det har framställts genom tiderna. Rydén förklarar att kriminaljournalistik alltid har funnits men även hur den har utvecklats. Nya metoder har dykt upp genom åren och nya sätt att undersöka och skriva om brott. Vad som dock alltid har varit viktigast är hur nära sanningen man kan komma. Just mordet på kejsarinnan Elisabeth var inte mycket av ett mysterium vilket förringade tjueningen av brottsjournalistiken. Det gav däremot rum för spekulationer kring mördaren och hans avsikter med mordet som var av politisk karaktär.

Eric Johannesson behandlar bland annat i sin essä i *Tema: Presshistoria* journalistyrket. Mer

---

24 Dag Nordmark, Eric Johannesson, Birgit Petersson, *Den Svenska Pressens Historia II: Åren då allting hände (1830-1897)*, Västervik 2001.

25 Gunilla Lundström, Per Rydén, Elisabeth Sandlund, *Den Svenska Pressens Historia III: Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)*, Västervik 2001.

26 Johan Jarlbrink, *Det våras för journalisten*, Kristianstad 2009.

27 *Tema: Presshistoria*, Göteborg 2002.

specifikt utlandskorrespondenten och dennes förutsättningar. Vad som framkommer av Johannesson är det bristande behovet av utlandskorrespondenter då man inte ansåg sig behöva just detta. Antingen fick man nyheter från utlandet via vad vi kallar idag frilansjournalister som befann sig utomlands på eget ackord, eller så publicerade man helt enkelt inte utlandsnyheter då det inte var lika attraktivt som inrikesnyheter.²⁸ Detta spelar naturligtvis roll i min undersökning då artiklarnas fysiska närhet till händelsen kan påverka rapporteringen.

Gunilla Lundström talar om svensk journalistik mellan 1898-1969 i sin avhandling *När tidningarna blev moderna*.²⁹ Lundström skriver om tre specifika tidningsmakare under en tid in i 1900-talet vilket tyvärr inte är relevant för min forskning. Däremot berättar Lundström i sin inledning även hur det gick till att få en nyhet publicerad och vilka kriterier sändaren och mottagaren hade. Då jag jämför fyra olika tidningars rapportering av mordet på kejsarinnan Elisabeth och dess efterdyningar är det intressant att se hur pass väl skrivierna stämmer in på det Lundström tar upp.

Den före detta docenten i statskunskap vid Lunds Universitet Torbjörn Vallinder var helt inne på rätt spår för denna undersökning i sin bok *Press och Politik*.³⁰ Vallinders teorier om hur relationen ser ut mellan de båda har varit till stor hjälp för min forskning. De två huvudsakliga teorierna är den auktoritära pressideologin samt den liberala pressideologin.³¹ Dessa två teorier visar hur staten och pressen kan samarbeta på olika sätt. Enligt den auktoritära pressideologin har staten ett stort inflytande över pressen. Staten förbjuder inte bara tidningarna från att trycka negativa åsikter om statens politik utan propagerar även för sig själva i pressen. Ett gott exempel som Vallinder tar upp är diktaturena som uppstod i första halvan av 1900-talet och hur de fyllde pressen med sin propaganda. Sverige hade en auktoritär pressideologi fram till 1809 när kung Karl XIV Johan sattes på tronen.³² Den liberala pressideologin är vad som råder i Sverige sedan 1809. Det finns inga lagar som förbjuder kritik av staten och staten kan inte tvinga tidningarna att bli opinionsbildare i deras favör. Däremot finns det lagar som skyddar staten och som innebär att man får inte publicera något som anses vara riskabelt för rikets säkerhet.³³ Varför dessa två teorier har varit till hjälp för min forskning är delvis för att de ger en bakgrund av pressen i Sverige när den auktoritära pressideologin rådde, och även för att de visar utvecklingen från auktoritär till liberal pressideologi. De förklarar varför så många tidningar visade politisk färg och just varför de fick göra det.

---

28 Eric Johannesson, "Från radskrivare till världsreporter", *Tema: Presshistoria*, Göteborg 2002, s. 33.

29 Gunilla Lundström, *När tidningarna blev moderna*, Kungälv 2004.

30 Torbjörn Vallinder, *Press och Politik*, Falköping, 1968.

31 Vallinder, s. 8-14.

32 Vallinder, s. 8-9.

33 Vallinder, s. 14-18.

Lars Furhoff (arbetade som journalist, dog 1986) och Hans Hederberg (journalist) skrev tillsammans boken *Dagspressen i Sverige*.³⁴ Här tar de upp allt från en tidnings struktur till hur en tidning läggs ner. Utöver detta behandlar de relationen mellan pressen och samhället och de gör även en kort redogörelse för de mest kända dagstidningarna i Sverige. Informationen man får av Furhoff och Hederberg är mer rak på sak än den man får i *Den Svenska Pressens Historia*. Då *Dagspressen i Sverige* är skriven av två gamla journalister får man dessutom en annan inblick i tidningsjättarnas historia.

I *Anarchism* av David Miller har man dedikerat ett helt kapitel till den våldsamma delen av anarkism.³⁵ Miller berättar om hur anarkistiska våldsbrott begicks främst under 1890-talet och inte igen förrän under 1970-talet. Vad Miller inte tar upp är hur själva anarkiströrelsen påverkades av dessa våldsbrott. I min undersökning av anarkismen finns det inte mycket som visar på konsekvenserna av våldsbrott förutom för de skyldiga som fick sina straff. Detta är något som jag kommer att se på i mitt material. Tog de svenska tidningarna upp några efterverkningar för anarkiströrelsen annat än bestraffningen av kejsarinnans mördare och ansågs dessa i så fall vara rättmätiga efterverkningar?

Mitt forskningsläge har helt klart luckor som jag hoppas fylla i med min forskning. Det finns forskning om hur tidningar hade olika politiska åsikter men inte ifall de var differentierade i sin nyhetsrapportering på grund av detta. Då jag går in mer på djupet genom mina tidsbegränsningar hoppas jag att kunna få fram mer fakta om hur man framställde saker och ting på olika sätt beroende på sin politiska profil.

---

34 Lars Furhoff, Hans Hederberg, *Dagspressen i Sverige*, Stockholm 1968.

35 David Miller, *Anarchism*, Guildford, Great Britain 1984.

Historisk bakgrund

Kejsarinnan Elisabeth av Österrike

Elisabeth föddes på julafton 1837 i München. Hon var dotter till hertigen av Bayern och tillhörde alltså Wittelsbach-dynastin.³⁶ Elisabeths moster, Sophie, var kejsarinna av Österrike och tillsammans med sin syster planerade de ett giftermål mellan Sophies son Franz Joseph (som 1848 blev kejsare av Österrike) och Elisabeths äldre syster, Helene. Vid ett besök i Österrike 1853 var det tänkt att föra ihop det unga paret men istället inträffade det oväntade och Franz Joseph blev förälskad i femtonåriga Elisabeth istället.³⁷ Ett år senare hölls bröllopet mellan de båda i Wien och Elisabeth hade gått från hertiginna av Bayern till kejsarinna av Österrike, endast 16 år gammal.³⁸ Elisabeth slängdes genast in i ett liv som var mycket annorlunda jämfört med hur hon hade växt upp. Hovlivet på Hofburg och Schönbrunn var strikt och pliktfyllt. Inom fyra år hade kejsarinnan dock gett liv till tre barn varav två av dem dog kort efter födseln. Elisabeth började dra sig tillbaka från hovlivet och höll sig mycket för sig själv. Hon blev även sjuk ofta vilket innebar ett behov av mycket vila.³⁹

1867 kröntes kejsarinnan på nytt och blev drottning av Ungern utöver sin österrikiska titel. Österrike var nu Österrike-Ungern. Hennes popularitet sköt i höjden och man skrev mycket om hennes skönhet, modeintresse, samt hennes största hobby; ridsporter.⁴⁰ 1889 tog hennes ende son, kronprins Rudolf, livet av sig själv och sin älskarinna. Detta gjorde kejsarinnan ännu mer tillbakadragen.⁴¹

Den 10 september 1898 visade sig bli en ödesdiger dag för Elisabeth. Den italienske anarkisten Luigi Lucheni befann sig i samma stad som kejsarinnan och han hade ett uppdrag. Uppdraget var att mörda en fransk prins men då det uppdagades att prinsen hade lämnat Geneve sökte Lucheni ett nytt mål. Svaret fick han i kejsarinnan av Österrike som också vistades i Geneve. När kejsarinnan tog en promenad längs kajen med sin hovdam sprang Lucheni fram och högg henne i bröstet med en fil. Slaget knockade henne men hon lyckades ta sig upp och ombord sitt fartyg som var dockat och som nu gav sig ut till sjöss, ovetandes om vad som hade inträffat. När man fick av kejsarinnans korsett släppte det tryck som hade hållit henne levande och det hål i hjärtat som slaget hade orsakat fick

---

36 Haslip, s. 10.

37 Haslip, s. 37-38.

38 Haslip, s. 63-64.

39 Haslip, kap. 8.

40 Haslip, s. 191.

41 Haslip, s. 358.

kejsarinnan att förblöda och sakta men säkert ta livet av henne.⁴²

Aftonbladet

Lars Johan Hierta startade tidningen *Aftonbladet* i december 1830 och blev den huvudsakliga representanten för svensk oppositionspress.⁴³ Vid sin början var *Aftonbladet* en liberal tidning mot Karl XIV Johan och den förbjöds och lades ner många gånger under konungens beslut. Hierta var dock inte villig att ge sig utan fortsatte publicera tidningen dock under ett nytt namn för varje nyutgivning. Ifall man gör en bibliotekssökning av *Aftonbladet* kan man därför hitta titlar som *Det fjärde Aftonbladet* och så vidare. *Aftonbladet* inriktade sig mycket på den politiska hälsan i Sverige genom att kritisera bristen på yttrandefrihet, drägliga levnadsförhållanden, samt kungens sätt att styra landet.⁴⁴ Detta gjorde *Aftonbladet* väldigt populärt bland dess läsare men det var inte bara politiken som lockade läsarna, det var även brottsjournalistiken som man började med tidigt i *Aftonbladet*. Hierta hade dessutom en talang för att hålla sin tidning uppdaterad politiskt med vad som pågick runtom i världen för tillfället. Revolutionstänkandet fanns fortfarande kvar i Europa och de frågor Hierta tog upp prickade in rätt i den mentalitet som rådde hos *Aftonbladets* läsare. Läsarna av *Aftonbladet* fick dessutom ta del av dessa nyheter före övriga tidningar då *Aftonbladet* kom ut, som namnet tyder, på aftonen. Tack vare detta kunde man inkludera telegram från utlandet som inte anlände till Sverige förrän på morgonen istället för att behöva vänta till nästa dags tidning.⁴⁵

Utöver politik och världsnyheter var *Aftonbladet* en tidning som täckte alla möjliga områden till skillnad från andra tidningar vid mitten av 1800-talet som ofta var mer inriktade på specifika ämnen.⁴⁶ *Aftonbladet* var även den första tidningen i Sverige som anlätade en kvinnlig journalist: Wendela Hebbe, och senare anställdes även den berömda Fredrika Bremer.⁴⁷ *Aftonbladet* var utan tvekan Sveriges populäraste tidning som lästes överallt, från Stockholm till landsorten.⁴⁸ 1851 sålde Hierta *Aftonbladet* till en handfull liberala akademiker och 1872 dog han som en av Sveriges rikaste män.

Aftonbladets popularitet hade sjunkit till en upplaga på 3000 exemplar 1884 när Hiertas dotter och

---

42 Haslip, s. 398-400.

43 Nordmark, s. 18.

44 Nordmark, s. 20.

45 Nordmark, s. 22.

46 Nordmark, s. 22.

47 Nordmark, s. 25.

48 Nordmark, s. 26.

hennes man köpte tidningen. Vid detta köp förvandlades *Aftonbladet* från en liberal tidning som ifrågasatte många viktiga frågor i Sverige till en ytterst konservativ tidning där moral var en av grundstenarna.⁴⁹

Svenska Dagbladet

Svenska Dagbladet bildades 1884 med en stark konservativ inriktning.⁵⁰ Det första numret som släpptes innehöll en väderrapport, några enstaka notiser, och resten var annonser. En sådan tidning kan knappast ha utgjort något större hot mot de andra tidningarna på marknaden rent konkurrensmässigt. *Svenska Dagbladet* hade dock redan från början som mål att bli en rikstäckande tidning och man lade fokus på kultursidorna utöver sina politiska övertygelser som var för både unionen och tullavgifter för import.⁵¹

Även fast *Svenska Dagbladet* fick en hög upplaga inom en relativt kort period hade man problem med finansieringen av tidningen. 1897 köptes därför tidningen upp av bankdirektören Wallenberg och finansmannen Ernst Thiel. *Svenska Dagbladet* förändrades drastiskt och publicerade inte längre annonser på förstasidan som alla andra tidningar gjorde och man hade dessutom fler signerade artiklar till skillnad från förut.⁵² Huvudredaktören Helmer Key tog *Svenska Dagbladet* från att ha varit en väldigt konservativ tidning till att bli en liberal tidning som ansåg sig vara fri från partipolitiken. Man valde att ge *Svenska Dagbladet* en nisch och gjorde tidningen till en kulturtidning som var huvudsakligen menad för bildade människor. Något som även var nytt var att tidningen publicerade söndagsnummer vilket var ovanligt för den tidens publikationer.⁵³

Att driva en tidning kostar dock mycket pengar och man fann sig vara i brist av just denna vara. I början av nittonhundratalet blev det återigen ett nytt ägarbyte och man höll sig fortfarande till sin politiska ställning som obunden liberal. När första världskriget bröt ut däremot drev *Svenska Dagbladet* allt mer tillbaka till den konservativa sidan där den är än idag. *Svenska Dagbladets* offentliga politiska ståndpunkt är idag obunden moderat.⁵⁴

Arbetet

Arbetet kom ut första gången 1887 som en veckotidning. 1890 började den säljas som en

---

49 Alsing, s. 25.

50 Petersson, s. 250.

51 Anna Angström, "Åren som formade SvD", *Svenska Dagbladet*, 21 december, 2009

52 Angström.

53 Angström.

54 Angström.

eftermiddagstidning och släpptes måndag till lördag med en söndagsbilaga medföljande lördagsnumret.⁵⁵

När första numret släpptes var det importerat från Köpenhamn till Malmö då tryckerierna i Malmö inte vågade åta sig en socialistisk tidning. Chefsredaktören och grundaren Axel Danielsson ansågs inte heller vara en blygsam man vilket senare kunde bevisas i de många åtal som togs upp mot honom på grund av hans skrivelser. Dessa åtal uppmärksammades runt om i Sverige men de gjorde tyvärr ingenting för tidningens popularitet då *Skånska Dagbladet* var en betydligt mer populär och folklig tidning.⁵⁶

Arbetet var inte som alla andra tidningar på det vis att Danielsson lade fokus på större ting än nyheter. Danielsson ville skapa opinion och inte bara förmedla nyheter. Detta var något som han var ytterst öppen med då han kallade sig själv för ”en aristokratisk rebell”. Danielsson var dock inte bara en opinionsbildare, han var även en bohem med ett humör som gick upp och ner vilket påverkade tidningen och dess upplaga. 1899 avled Danielsson av sin dåliga fysiska och psykiska hälsa och efterlämnade en tidning med dålig cirkulation. Hans efterträdare tog tag i de administrativa aspekterna av *Arbetet* och på åtta år fyrdubblade man upplagan.⁵⁷

Brand

I *Den Svenska Pressens Historia* står det endast att *Brand* var en ungsocialistisk tidning med ett par inflytelserika redaktörer under olika tidsperioder.⁵⁸ Faktum är att det är svårt att finna information om tidningen *Brand* överhuvudtaget. *Nationalencyklopedin* säger följande:

Brand, anarkisternas och ungsocialisternas tidskrift, startad i Stockholm 1898. Bland redaktörerna märks Hinke Bergegren /1904-11 och 1912-16) samt C.J. Björklund (1918-47). Man angrep militarismen, ”tronen, altaret och penningpåsen” och allt hemlighetsmakeri i sexualfrågor. Som litterärt organ hade B. Sin storhetstid 1917-35 (...) Under 1940-talet avtynade B., men utgivningen har periodvis återupptagits och fortgår.⁵⁹

---

55 Petersson, s. 283.

56 Furhoff, Hederberg, s. 147-148.

57 Furhoff, Hederberg, s. 148-149.

58 Nordmark, s. 60-62.

59 *Nationalencyklopedin*; sökord: Brand.

Undersökning

Följande del är uppdelad i både frågeställningar samt resultat från varje tidning. Efter resultatdelen följer en kort sammanfattning. Hela undersökningen kommer sedan att diskuteras i en avslutande diskussion där det framgår huruvida undersökningen har bidragit med ny forskning eller ej.

Hur lät respektive tidning sin politiska färg påverka rapporteringen av mordet på kejsarinnan Elisabeth?

Ett kungligt mord är bra nyhetsstoff för tidningar än idag men frågan är hur mycket man vinklade rapporteringen av mordet för att locka sin målgrupp av läsare. Framgår det någon politisk åsikt om mordet i artiklarna och i sådana fall vilken typ av åsikt beroende på tidning? Undersökningen är här indelad i fyra delar: *Aftonbladet*, *Svenska Dagbladet*, *Arbetet* och *Brand*.

Aftonbladet

Aftonbladet var som tidigare nämnts en konservativ tidning 1898. Det var en kvällstidning som endast kom ut måndag till fredag. Då mordet inträffade lördagen den 10 september kunde *Aftonbladets* läsare inte få ta del av nyheten förrän måndagen den 12. *Aftonbladet* fortsatte sedan att publicera artiklar rörande mordet lite mer än en vecka framöver. Därför spänner mina artiklar över tidsperioden 12 till den 20 september, 1898.

”Kejsarinnan af Österrike mördad – Ett nytt anarkistdåd, ännu fegare och grymmare än något föregående, inträffades i lördags middag, då kejsarinnan *Elisabeth af Österrike*, en ålderstigen sjuklig kvinna, mördades af en italiensk anarkist”.⁶⁰ Så lyder de inledande raderna i *Aftonbladets* första artikel om mordet på kejsarinnan, publicerad måndagen den tolfte september 1898. Formuleringen tyder på att detta inte är det första brott som har begåtts av en anarkist och att just detta brott fördöms då offret var en gammal kvinna. Sympatierna med offret skapas redan i denna första mening och man introducerar även artikeln med ett porträtt av den ålderstigna kejsarinnan vilket möjliggör för läsaren att sätta ett ansikte till namnet och därmed förvandla offret till en verklig människa istället för bara ett namn. Redan från första början lyckas *Aftonbladet* att skapa en emotionell koppling till mordet.

Man fortsätter att beskriva kejsarinnans resa som ledde henne till Genève där hon kom att möta sina sista dagar. Artikeln är skriven i en nästan personlig stil där man talar om kejsarinnan som en gammal vän: ”Kuren hade bekommit henne synnerligt väl, hvilket man tydligt kunde se, då hon

---

⁶⁰ ”Kejsarinnan af Österrike mördad”, *Aftonbladet*, 12 september, 1898.

söndagen den 27 augusti mottog tyska kejsarparet (...) I år hade hon emellertid valt sig en annan punkt som bättre motsvarade hennes anspråk på en lugn och fredlig uppehållsort (...).⁶¹ Detta personliga sätt att beskriva kejsarinnans resa syftar på ett tidigare intresse för hennes resor och åtaganden. Därefter följer en beskrivning av semesterorten kejsarinnan uppehöll sig på innan hon åkte till Genève och artikeln går sedan vidare till mordet. I just denna inledande artikel beskrivs mordet tre gånger varav den tredje beskrivningen är hämtad från tidningen *Tribune de Genève*.⁶² Varje mordbeskrivning är brutal men dock likadan vilket är upprepande men tyder dock på konsekvent journalistik då informationen är densamma.

Eftersom mördaren Luigi Lucheni hittades relativt snabbt efter mordet och inte var sen med att erkänna dådet, kunde man därför redan den 12 september skriva ett stycke om just Lucheni och hans motiv. *Aftonbladet* som visade en moraliserande profil vid slutet av 1800-talet⁶³ ansåg Lucheni vara ”upprörande cynisk” då han i sitt förhör förklarade varför han begick mordet och det faktum att han var anarkist: ”Han sade, att om alla gjorde sin plikt som han hade gjort, skulle det borgerliga samhället snart vara afskaffadt”.⁶⁴ För en öppet konservativ tidning kan detta uttalande inte ha varit särskilt ljuvt för öronen. Vad som dock framgår i de andra tidningarna i denna undersökning är samma uttalande och man inser att *Aftonbladet* inte har skrivit denna artikel själv utan att den är inköpt. Emellertid har den genomgått en viss gallring och redaktören på *Aftonbladet* måste ha ansett att den var viktig nog för att publiceras i tidningen.

Tisdagen den 13 september gick *Aftonbladet* vidare in på en mer detaljerad beskrivning av mordet samt ett mer ingående porträtt av Lucheni.⁶⁵ Man skrev även om en anarkistsammansamling som man misstänkte var fröet till mordet på kejsarinnan under rubriken ”Anarkisterna” som ett samlingsord. Därefter följer utdrag ur kejsarinnans liv, citerade från en hyllningsbok av kejsar Franz Joseph (make till kejsarinnan Elisabeth) skriven av kejsarinnans lärare i ungerska. Dessa utdrag man har valt att publicera målar kejsarinnan som en tolerant och öppensinnad kvinna som dog som en monarkins martyr.⁶⁶ Med dessa ord är det tydligt att man slår ett slag för monarkin och inte för anarkin, något som går i hand med *Aftonbladets* konservativa anda. Man fortsätter sedan att beskriva Ungerns sorg då de hade förlorat sin drottning i och med sammanslagningen med Österrike

---

61 ”Kejsarinnan af Österrike mördad”, *Aftonbladet*, 12 september, 1898.

62 ”Kejsarinnan af Österrike mördad – Mordet”, *Aftonbladet*, 12 september, 1898.

63 Alsing, s. 22.

64 ”Kejsarinnan af Österrike mördad – Mördaren”, *Aftonbladet*, 12 september, 1898.

65 ”Mordet på kejsarinnan Elisabeth – Mördaren Luccheni”, *Aftonbladet*, 13 september, 1898.

66 ”Mordet på kejsarinnan Elisabeth – Drag ur kejsarinnans lif”, *Aftonbladet*, 13 september, 1898.

och bildandet av Österrike-Ungern vilket gjorde kejsarinnan Elisabeth till drottning av Ungern.⁶⁷

Onsdagen den 14 september lät man andra människor bidra med sina historier i *Aftonbladet*. Man publicerar berättelser om mordet och kejsarinnans sista dagar i livet, skrivna av korrespondenter tillhörande en annan tidning (*Neue Freie Presse*). Och utöver förberedelserna för begravningen kommer man mer och mer in på Lucheni samt anarkiströrelsen. Artiklarna blir allt mer kliniska på det sätt att de beskriver händelser rörande mordet utan några utsvävningar. Den 15 september rapporterade man vad som hade framkommit av obduktionen av kejsarinnan samt procedurerna kring kejsarinnans hemfärd. Återigen citerar *Aftonbladet* en korrespondent från *Neue Freie Presse* som satt med vid ett förhör av Lucheni. Det är denna korrespondent som uttalar sig följande om Lucheni: ”Ögonen flammade vildt och han log på ett sätt, som gjorde ett förfärligt intryck”.⁶⁸

Efter att ha beskrivit kejsarinnan Elisabeths begravning och de sorgeprocedurer som till en kunglighets död hör till går man allt mer in på själva förövaren, Lucheni. Korrespondenten från *Neue Freie Presse* som befinner sig i Genève för rättsprocesserna beskriver Lucheni och hans liv i fängelset. Det tycks ha uppstått en fascination över mördaren och dennes likgiltighet till sitt brott.⁶⁹ *Aftonbladet* har gett sina läsare all möjlig information om Lucheni och för den som har följt rapporteringen kring mordet är nu en expert på Lucheni. Korrespondenten från *Neue Freie Presse* gav *Aftonbladet* värdefullt stoff om Lucheni, såsom korta intervjuer med honom. Per Rydén förklarar i sin essä ”Bilder av brott” att intervjun var ett nytt sätt att vaska fram information som man sedan kunde framställa på ett mer innovativt sätt i tidningarna.⁷⁰ Idag är intervjun långt ifrån främmande som ett verktyg för att få information men på slutet av 1800-talet var det annorlunda då det fortfarande var en så pass ny process. Inte att förglömma gav intervjun även i detta fall mördaren en chans att göra sig hörd i pressen.

Det är svårt att avgöra huruvida *Aftonbladet* faktiskt visar politiska tendenser eller ej i sin rapportering av mordet på kejsarinnan Elisabeth. Anledningen till detta är att ingen artikel är signerad och man kan därför inte vara hundra procent säker på vem som har skrivit den och vilka eventuella politiska åsikter som har legat bakom. Man refererar även till andra källor ytterst slarvigt om man jämför med följande dagstidningar. Detta ger en illusion av att *Aftonbladet* var artiklarnas sanna upphovsmakare. *Neue Freie Presse* är den tidning som har bidragit med mest information åt

---

67 ”Mordet på kejsarinnan Elisabeth – Sorgen i Ungern”, *Aftonbladet*, 13 september, 1898.

68 ”Mordet på kejsarinnan Elisabeth – Mördaren Luccheni”, *Aftonbladet*, 15 september, 1898.

69 ”Mordet på kejsarinnan Elisabeth – Mördaren Luccheni”, *Aftonbladet*, 15 september, 1898.

70 Per Rydén, ”Bilder av brott”, *Tema: Presshistoria*, Göteborg 2002, s. 75.

Aftonbladet vad vi kan se. De stycken som är hämtade från just *Neue Freie Presse* rör främst mördaren Lucheni. Korrespondenten har skrivit klart och tydligt vad han vill förmedla utan några omskrivningar som kan syfta på en politisk färg. Vid en snabb bakgrundskoll av *Neue Freie Presse* kommer det fram att det var en liberal tidning från Wien som grundades 1864.⁷¹ Anledningen att *Aftonbladet* valde att använda sig av just denna tidning kan vara mångfaldig, dock är en logisk förklaring att en österrikisk tidning borde publicera mest information då det gällde en österrikisk kunglighet.

De första två dagarna med skrivelser om mordet verkar åtminstone introduktionerna till artiklarna vara skrivna av *Aftonbladets* egen stab. Det är också här man kan finna ett språk som inte bara förklarar en händelse objektivt utan det finns emotionella laddningar i språket som syftar på hur fruktansvärt mordet var. Då vem som helst kan hålla med om att ett mord på vilken 60-årig kvinna som helst är hemskt kommer vi inte att se ifall *Aftonbladets* konservativa sida kommer fram förrän längre fram i undersökningen.

Svenska Dagbladet

Svenska Dagbladet sade sig vara fria från partipolitiken 1898 och kallade sig för obundna liberaler. Det var en tidning som fokuserade på kultur och familjeliv och dess målgrupp var bildade män och kvinnor. *Svenska Dagbladet* var även en av de första tidningarna som gavs ut även under helgerna och därmed sträcker sig de inhämtade artiklarna från söndagen den 11 september till måndagen den 19 då man slutade skriva artiklar som hade att göra med mordet på kejsarinnan Elisabeth.

Mordet var en förstasidesnyhet i söndagsnumret och i mitten av framsidan satt ett ungdomsporträtt av Elisabeth och ett samtida porträtt av hennes make kejsar Franz Josef. Rubriken var densamma som *Aftonbladets*: ”Kejsarinnan af Österrike mördad”. Början av artikeln lyder så här: ”I lördags afton medan musikens toner från Kungsträdgården och Berzelii park klingade ut i den ljumma höstkvällen spridde sig plötsligt det hemska ryktet att kejsarinnan Elisabeth af Österrike blifvit mördad. Och detta rykte som väckte allmän bestörtning har tyvärr besannats”.⁷² Denna målände introduktion går sedan vidare med att tacka de källor som man fortsättningsvis använde sig av, nämligen privattelegram. Dessa telegram skickades från olika städer i Europa som Genève, Wien, Paris, Bern, Berlin, Budapest och till och med Köpenhamn. Telegrammen ger lägesrapporter i

---

⁷¹ AEIOU – *Encyclopedia of Austria*; sökord: Neue Freie Presse.

⁷² ”Kejsarinnan af Österrike mördad”, *Svenska Dagbladet*, 11 september, 1898.

respektive stad vilket ger läsaren en inblick i hur nyheten om mordet tas emot runt om i Europa. Man introducerar även mördaren, Lucheni, kortfattat. Därefter följer en beskrivande skildring av kejsarinnans liv där hon höjs till skyarna för sina många talanger och sitt stöd för kejsaren.⁷³ Språket som använts i denna skildring är vackert och visar verkligen *Svenska Dagbladets* kulturella ambitioner.

Måndagen den 12 september framkommer det att *Svenska Dagbladet* hade en egen korrespondent i Wien som förklarar mordet mer ingående i sitt telegram till *Svenska Dagbladet*. Att det är *Svenska Dagbladets* egen korrespondent framgår i telegrammet då man använder uttrycket ”vår korrespondent”. Det är dessutom tydligt markerat att telegrammet är sänt ”enskildt till Sv.D.” till skillnad från de andra telegram som är publicerade.⁷⁴ Härnäst följer en mängd telegram från olika städer i Europa. Ett av telegrammen har även använts i *Aftonbladet* dock tydliggjordes inte detta i *Aftonbladet*. *Svenska Dagbladet* använde sig också av *Neue Freie Presses* korrespondent då man har publicerat en berättelse av händelsen återgiven av hovdamen som var med kejsarinnan när dådet inträffade. Hovdamen berättade om sina upplevelser för *Neue Freie Presses* korrespondent som i sin tur telegraferade vidare till *Svenska Dagbladet* då man återigen använde sig av frasen ”enskildt till Sv.D.”.⁷⁵

Den 12 september började man diskutera anarkismens inverkan i Europa vilket sedan fortsätter tisdagen den 13 september. Man talar om demonstrationer och sammansvärjningar men man glömmer inte bort själva mordutredningen vilket skrivs om i telegram som *Svenska Dagbladet* publicerar. Man ger även en bildskön beskrivning av vart kejsarinnan befann sig innan hon blev mördad.⁷⁶ Man fortsätter i samma anda ett par dagar framåt med att rapportera om brottsutredningen från Genève med hjälp av ett flertal telegram, och utöver det talar man om anarkismen. Man fortsätter även att beskriva sorgeprocedurerna även här och det framgår information om kejsarinnans testamente, liktåg, samt begravning.

Svenska Dagbladet var bra på att klargöra varifrån dess information kom, oavsett ifall det var ett enskilt telegram, ett offentligt telegram, eller något som var skrivet för en annan tidning. Till skillnad från *Aftonbladet* verkar det som *Svenska Dagbladet* hade egna korrespondenter som kunde ge direkta rapporter menade för *Svenska Dagbladets* läsare istället för att förlita sig på andra

---

73 ”Mater dolorosa”, *Svenska Dagbladet*, 11 september, 1898.

74 ”Mordet på kejsarinnan Elisabeth”, *Svenska Dagbladet*, 12 september, 1898.

75 ”Mordet på kejsarinnan Elisabeth – Hofdamen som åtföljde berättar”, *Svenska Dagbladet*, 12 september, 1898.

76 ”Mordet på kejsarinnan Elisabeth” - *Svenska Dagbladet*, 13 september, 1898.

tidningars korrespondenter.

Då mycket av vad *Svenska Dagbladet* publicerade hade skrivits av utomstående är det svårt att avgöra hur pass politiska man var vid rapporteringen av mordet. Dock var *Svenska Dagbladets* politiska stans vid tiden obunden liberal och de försökte hålla sig borta från partipolitiken. Istället för politik framgår *Svenska Dagbladets* främsta inriktning mer tydligt i artiklarna om mordet på kejsarinnan; nämligen det kulturella. Man sörjer inte att just en kunglighet har gått bort utan man sörjer att en begåvad kvinna har gått hädan. En kvinna som enligt *Svenska Dagbladet* var angelägen att ”vidga sina andliga intressens sfär”.⁷⁷ Över lag skriver *Svenska Dagbladet* mer om konsekvenserna av mordet vilket kommer att behandlas i nästa frågeställning.

Arbetet

Arbetet började som en veckotidning men gick sedan vidare till att bli en dagstidning som släpptes måndagar till lördagar. Under ledning av Axel Danielsson blev *Arbetet* känt för att vara en provokativ social-demokratisk tidning. Materialet från *Arbetet* är hämtat från måndagen den 12 september till måndagen den 19 september.

Rubriken som introducerar nyheten att kejsarinnan är död lyder ”Kejsarinnan af Österrike – mördad af en italiensk anarkist”.⁷⁸ Detta är den enda rubrik som nämner något om mördaren överhuvudtaget i de tre olika dagstidningarna. Därefter nämns källan direkt som Ritzautelegram, det vill säga telegram som härstammade från danska nyhetsbyrån Ritzaus.⁷⁹ Det är inte så konstigt att man använde sig av en dansk nyhetsbyrå på *Arbetet* då tidningen trycktes i just Köpenhamn. Den information som sedan följer är presenterad kronologiskt i den ordning man har fått reda på uppdateringar. Det är nästan upplagt som en liten berättelse eller pjäs fast med en stor brist; det är enbart fakta som *Arbetet* förmedlar. All information är tagen från telegram och mycket utav informationen kan även läsas i både *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet*. Vad som följer redogörelsen för brottet är en kort biografi av kejsarinnan, något som även *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet* delar med sig till sina läsare. *Arbetet* väljer att lägga fokus på kejsarinnans sportsliga talanger till skillnad från *Svenska Dagbladet* som betonade hennes intellekt och *Aftonbladet* som talar om kejsarinnans många personliga tragedier.⁸⁰

77 ”Mater dolorosa”, *Svenska Dagbladet*, 11 september, 1898.

78 ”Kejsarinnan af Osterrrike – mördad af en italiensk anarkist”, *Arbetet*, 12 september, 1898.

79 Pär-Arne Jigenius, ”Nyhetsbyråkriget”, *Den moderna dagspressen 350 år*, Kungälv 1996, s. 65.

80 ”Elisabeth af Österrike”, *Arbetet*, 12 september, 1898.

Tisdagen den 13 september fortsätter *Arbetet* att förmedla uppdateringar från nyhetsbyrån Ritzaus. Man berättar att kejsarinnans lik förbereds för balsamering och man rapporterar om utredningen av mordet med Lucheni i fängelset. Man kommer även in på kejsar Franz Josefs olyckor som utökades med mordet på hans fru, kejsarinnan.⁸¹ Detta är första gången man stöter på en vinkling utifrån kejsarens perspektiv i någon utav de tre dagstidningarna.

Dagarna som följer är det främst mordutredningen och anarkiströrelsen som nämns i tidningen, utöver förberedelserna för kejsarinnans begravning i Wien. Fredagen den 16 september publicerade *Arbetet* en renodlad intervju med Lucheni som dock är återberättad från den österrikiske tidningen *Wiener Journal*. Denna intervju talar om inte objektivt så fördelaktigt för offret när redaktören för *Wiener Journal* ställer frågan ”Hur kunde ni mörda denna ädla och försvarslösa kvinna?”.⁸² Vad som inte går att komma undan är det faktum att utöver att vara en ytterst populär kejsarinna var Elisabeth även en gammal och sjuklig dam som blev lönnmördad. Oavsett politisk åsikt finns det inget som rättfärdigar ett dåd som detta, något som framkommer av *Arbetets* rapportering av mordet. Skillnaden mellan *Arbetet* och de två föregående tidningarna är dock att man upphör med artiklar som har att göra med brottet och man går fortare in på vad som kom efter mordet.

Trots *Arbetets* rykte om sig att publicera utmanande artiklar levde de inte upp till sitt rykte när det gäller rapporteringen kring mordet på kejsarinnan Elisabeth. Några politiska tendenser märks inte vilket emellertid inte är så konstigt då det mesta av skrivierna kommer från en nyhetsbyrå. Att det är en dansk nyhetsbyrå tycks inte spela så stor roll då delar av artiklarna är exakt likadana som vad både *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet* har publicerat i sin tur. *Arbetets* politiska inriktning syns förmodligen mer i artiklarna som rör anarkiströrelsen i Europa, något som tas upp i uppsatsens andra frågeställning.

Brand

Brand som var Sveriges enda tidning som lutade åt anarkismen vid sekelskiftet kom endast ut som en månadstidning till en början vilket gjorde tidningen till en tidskrift till skillnad från en dagstidning. Första numret av *Brand* släpptes i maj och man skrev ingenting om mordet förrän i novembernumret under rubriken ”Tankar om Lucheni-dådet”.⁸³ Denna artikel berättar inga detaljer

---

81 ”En smärtornas väg”, *Arbetet*, 13 september, 1898.

82 ”Ett intervju med mördaren”, *Arbetet*, 16 september, 1898.

83 ”Tankar om Lucheni-dådet”, *Brand*, november, 1898.

om mordet utan beskriver det hela enligt följande: ”De missljud, som blixtnabbt utbredde sig öfver Europa vid underrättelsen om, att österrikiska kajsarinnan fallit offer för en anarkists hand, hafva nu nästan alldeles förklingat ... det skedda reducerats till en handfull aska i tidshändelsernas stora krematorium”.⁸⁴ Därefter följer just vad rubriken antyder, tankar om Lucheni-dådet och vad det har inneburit för den anarkistiska rörelsen i Europa. Denna artikel behandlar, i ett nötskal, vad som kommer att undersökas i nästa kapitel av denna uppsats.

Sammanfattning

De tre olika dagstidningarna med olika politiska influenser har genom sina egna skrivelser inte visat några tydliga politiska tendenser. Min hypotes har därmed falsifierats men detta kan ha flera olika anledningar. En av anledningarna är att just detta brott inte provocerar till diskussion. Per Rydén ger fem olika punkter i sin essä ”Bilder av brott” som en journalist borde följa för att ett brott ska vara fortsatt intressant. Den första punkten är att man ska vara snabb med nyheten vilket leder till punkt nummer två vilken säger exakt samma sak fast med olika ordalag, nämligen att man ska ha bråttom att publicera.⁸⁵ I detta fallet var *Svenska Dagbladet* först ute då de gav ut sin tidning sju dagar i veckan. *Aftonbladet* och *Arbetets* läsare fick nöja sig med att läsa om nyheten på måndagen, två dagar efter händelsen.

Den tredje punkten säger att spekulatör är något man tvingas till. I detta fallet var spekulatör inte nödvändigt överhuvudtaget då mördaren hade hittats och erkänt inom ett dygn. Det faktum att mördaren var anarkist leder till nästa punkt som framhåller att överdrifter är nödvändiga.⁸⁶ Tidningarna försöker att måla ut Lucheni som en vansinnig mördare men motsades senare av experter som hävdade att Lucheni var vid sina fulla sinnen. Den femte punkten som nämns för lyckad kriminaljournalistik är vikten av att personalisera.⁸⁷ Denna punkt är något som alla tidningar lyckades med i sina minibiografier av kejsarinnan. Man lyckas även personalisera Lucheni då otroligt mycket fakta ges om mördaren. Likväl, detta brott klarar inte att följa de fem punkterna särskilt bra då det är ett rättframt mordfall vilket kan vara en av anledningarna till bristen på diskussion. Det finns inget bakomliggande mysterium kring mordet eftersom mördaren fångades direkt och mer än gärna erkände på plats. Detta leder till att brottsjournalistiken i just detta fall enbart är en uppställning av händelseförloppet.

---

84 ”Tankar om Lucheni-dådet”, *Brand*, november, 1898.

85 Rydén, s. 81.

86 Rydén, s. 81.

87 Rydén, s. 81.

Eric Johannesson berättar i sin essä ”Från radskrivare till världsreporter” att jobb som utrikeskorrespondent varken var särskilt eftertraktat eller vida erbjudet. Den största anledningen var bristen av intresse för utlandsnyheter i Sverige vilket ledde till en låg betalning för de få utrikeskorrespondenter som fanns. Oftast rapporterade akademiker som ändå befann sig utomlands till tidningarna genom frilans.⁸⁸ Trots att man inte i huvudsak skrev om mordet själv finns det andra sätt att utgöra politiska tendenser. Det är här man kommer in på urval och gallring. Man valde att publicera telegram skickade från både nyhetsbyråer, utsända korrespondenter, samt utländska tidningar. Dagstidningarna i fråga använde sig inte uteslutande av samma nyhetsleverantör vilket syftar på ett visst urval som har gjorts för att representera tidningen korrekt. Trots att exakt samma telegram har använts i två olika dagstidningar har man ändå satt sin egen prägel på det genom var och när det är publicerat.

---

⁸⁸ Johannesson, 2002, s. 33.

Hur gick rapporteringen kring mordet över till en rapporteringen om anarkismen? Hur syns tidningarnas politiska färg i denna rapportering?

Fyra olika tidningar med fyra olika politiska ställningar. Rapporteringen om mordet på kejsarinnan Elisabeth triggade måhända inte igång några stora politiska debatter men hur var efterverkningarna av mordet? Mördaren var en erkänd anarkist och mordet hade ingenting med politik att göra förutom i mördarens ögon. En populär, gammal och sjuklig kvinna blev lönnmördad och till råga på allt var hon kejsarinna i ett av Europas mäktigaste länder. Detta ledde naturligtvis till skrivelser i pressen men uppstod några andra konsekvenser förutom landsorg i Österrike-Ungern och hur skrev man om det i de fyra svenska tidningarna: *Aftonbladet*, *Svenska Dagbladet*, *Arbetet* och *Brand*?

Aftonbladet

Aftonbladet var en tidning som föddes liberal men som sedan gick över till konservatismen under Harald Sohlmans redaktörskap under det senare kvartalet av 1800-talet.⁸⁹ Måndagen den 12 september fokuserade man på själva händelsen och alla inblandade men ett specialtelegram till *Aftonbladet* viskade om en anarkistsammansvärjning. Detta telegram som kom från Paris talade om ett hemligt möte mellan sju anarkister, där bland andra Lucheni och en hemlig fransk polis närvarade, i Zürich. På detta möte bestämde man att var och en skulle mörda vars en europeisk monark.⁹⁰ Detta telegram tillhandahåller läsaren snarare med en möjlig bakgrund till mordet än en bieffekt av händelsen.

Tisdagen den 13 september utvecklar man gårdagens telegram om en möjlig anarkistsammansvärjning. Det hade kommit fram information om att femton italienska anarkister hade närvarat vid mötet och namn på en del potentiella offer hade kommit upp. Man går sedan vidare med att förmedla åsikterna från ett hundratal anarkister i Bryssel som vid ett möte slog ifrån sig eventuella anklagelser och meddelade att mordet var en mans gärning och inte anarkiströrelsens. Då offret dessutom var en kvinna ansåg man mordet vara ett ännu större illdåd.⁹¹ I en följande artikel får man ta del om missnöjet mot italienare i Österrike. Demonstrationer mot och massuppsägningar av italienare inträffade, dock säger artikeln ingenting om någon politisk förföljelse.⁹²

Den 14 september publicerar *Aftonbladet* en artikel från den ”icke officiella delen af

---

⁸⁹ Alsing, s. 26.

⁹⁰ ”En anarkistsammansvärjning?”, *Aftonbladet*, 12 september, 1898.

⁹¹ ”Anarkisterna”, *Aftonbladet*, 13 september, 1898.

⁹² ”Demonstrationer i Österrike”, *Aftonbladet*, 13 september, 1898.

regeringstidningen i Petersburg” under rubriken ”Striden mot anarkisterna”.⁹³ Tonerna ljuder plötsligt annorlunda gentemot gårdagens artikel där Bryssels anarkister slår ifrån sig all inblandning i mordet. I S:t Petersburg skriver man följande:

(...) hvad slags natur den propaganda är, som utgår från de anarkistiska härdarna. Den farligaste och skadligaste af dessa synes vara Italien. (...) Man bör därför hoppas att skräckgerningen i Genève skall förmå de europeiska regeringarna att ännu en gång rikta sin uppmärksamhet på de anarkisttillhåll som finnas i åtskilliga länder, och vidtaga energiska åtgärder för deras utrotande.⁹⁴

Att man i Ryssland var emot anarkismen framkommer tydligt i artikeln. Här börjar *Aftonbladet* komma in på en mer internationell politisk nivå. En linje man fortsätter med då man nästa dag rapporterar från Genève och arresteringarna av 12 lokala anarkister, 16 anarkister i Lausanne, samt två anarkister i Rom.⁹⁵ Mordet har redan lösts och tack vare ett uttalande från Lucheni där han erkänner att valet av kejsarinnan som offer var en slump då han egentligen tänkte mörda hertigen av Orléans som skulle befinna sig i Genève, har man kommit fram till att det inte var en konspiration.⁹⁶ Vad som börjar sprida sig i Europa som en löpeld är en politisk förföljelse av anarkister enligt de artiklar som *Aftonbladet* publicerar.

Den 16 september väcks frågan om en konspiration igen när man rapporterar att 350 anarkister har häktats i Rom.⁹⁷ I Italien misstänker man att Lucheni enbart var ett verktyg för en större komplott. Man talar även om österrikarnas avsky mot italienare och hur italienare tvingas lämna Österrike.⁹⁸ Och under rubriken ”Åtgärder mot anarkisterna”, som syftar på ett problem som borde lösas, framkommer det att anarkiströrelsen inte ansågs vara ett problem i Tyskland då man inte hade upplevt en hotbild ännu. Tyskland uttryckte en önskan att lämna över 'problemet' till andra mer intresserade länder.⁹⁹ Över helgen började just andra mer intresserade länder att motverka detta problem då man i Italien började planera för en internationell konferens för att bekämpa anarkisterna.¹⁰⁰

Aftonbladet visar hur en människa och ett brott kan skapa en snöbollseffekt. Vad som först

---

93 ”Striden mot anarkisterna”, *Aftonbladet*, 14 september, 1898.

94 ”Striden mot anarkisterna”, *Aftonbladet*, 14 september, 1898.

95 ”Åtgärder mot anarkisterna”, *Aftonbladet*, 15 september, 1898.

96 ”Mördaren”, *Aftonbladet*, 12 september, 1898.

97 ”350 anarkister häktade i Rom”, *Aftonbladet*, 16 september, 1898.

98 ”Österrikarnas ovilja mot italienarna”, *Aftonbladet*, 16 september, 1898.

99 ”Åtgärder mot anarkisterna”, *Aftonbladet*, 16 september, 1898.

100 ”Anarkismens bekämpande”, *Aftonbladet*, 19 september, 1898.

rapporterades som enbart en förklaring eller bakgrund till mordet eskalerade till ett internationellt politiskt problem. Det var visserligen många länder involverade redan från början med en italiensk anarkist, född i Frankrike, som mördade en tysk kvinna som var kejsarinna över Österrike-Ungern i Schweiz. Redan där finns en god grund för en internationell diplomatisk katastrof. Vad som är intressant med *Aftonbladet* är att de egentligen inte publicerade särskilt mycket om anarkiströrelsen i jämförelse med deras rapportering om mordet på kejsarinnan. Alla artiklar är dessutom importerade från antingen nyhetsbyråer eller andra tidningar. Detta kan tolkas som att *Aftonbladet* väljer att hålla sig utanför den diskussion som växer sig allt större varje dag. Att en konservativ tidning väljer att inte ta ställning mot en rörelse som är så uppenbart tvärtemot deras egna övertygelser är antingen väldigt modigt eller väldigt klokt. Visserligen kan man hävda att rubrikerna som sätts inte är särskilt smickrande då man syftar på strid samt åtgärder mot anarkister men det är också svårt att veta huruvida dessa rubriker sattes av den primära källan eller reporterna på *Aftonbladet*.

Svenska Dagbladet

Svenska Dagbladet ansåg sig vara de intellektuellas tidning och ville inte gå in på politik allt för mycket. I deras rapportering av mordet på kejsarinnan använde sig främst, om inte exklusivt, av telegram från nyhetsbyråer, andra tidningar, men även deras utsända korrespondenter. Den 11 september togs förstasidan upp av nyheter rörande enbart mordet. Man beskriver hur stor sorgen är i olika länder och hur nyheten om mordet har mottagits, inklusive i Danmark för den danska kungafamiljen.¹⁰¹ Dagen efter däremot, måndagen den 12, skriver *Svenska Dagbladet* på egen hand och talar om Italien som "Förbrytarlandet". Artikelns börjar så här: "Vi rådfrågade oss på söndagen med en af våra förnämsta auktoriteter på kriminologiens områden angående hans uppfattning af anarkismen särskildt med hänsyn till de moderna brottsmålst teorierna".¹⁰² Man fortsätter sedan att diskutera Italiens höga brottsstatistik och hur detta hör ihop med den framgång anarkiströrelsen har haft i Italien:

I allmänhet äro dessa s.k. anarkister endast mer eller mindre afsigkomna individer ur olika samhällslager, äfventyrare utan yrke, som i forna tider skulle hafva inrangerat sig i något röfvarband, men som numera i stället, tvungna att lefva i samhällets sköte, söka uppträda till och med på de sociala teoriernas område. (...) De flesta hafva varit unge män, dömda för stöld och andra brott, innan de för att tydligen rehabilitera sig själfva i sina egna ögon, omfattat den samhällsupplösande sociala utopi, som fått namn utaf anarkism.¹⁰³

---

101 "Kejsarinnan af Österrike mördad", *Svenska Dagbladet*, 11 september, 1898.

102 "Förbrytarlandet", *Svenska Dagbladet*, 12 september, 1898.

103 "Förbrytarlandet", *Svenska Dagbladet*, 12 september, 1898.

Enligt *Svenska Dagbladets* artikel är, om inte alla, så åtminstone majoriteten av anarkister brottslingar. Ifall de dessutom är italienare som det framkommer av artikeln är det en ännu större chans att de är både och.

Längre fram i måndagens nummer av *Svenska Dagbladet* diskuterar man anarkismen mer utförligt i en hel artikel som är tillägnad just anarkismen. Det är samma förnäma auktoritet som uttalade sig i "Förbrytarlandet" som skrev artikeln "Anarkismen". I "Anarkismen" förutspår man en internationell motaktion mot anarkiströrelsen, något som kom att inträffa bara några dagar senare. Hela artikeln fördömer anarkiströrelsen i ljuset av mordet på kejsarinnan och förklarar att det inte finns någon som helst politisk anledning giltig nog för en sådan brutal handling.¹⁰⁴ Med denna artikel tar *Svenska Dagbladet* ställning mot både brottet och den rörelse som anses ligga bakom det.

Tisdagen den 13 september börjar *Svenska Dagbladet* att rapportera om häktningar av anarkister runt om i Europa.¹⁰⁵ Man nämner även den misstänkta konspirationen som skulle ligga till grund för mordet, samt anarkistmötet i Bryssel, det vill säga samma information som *Aftonbladet* också förmedlade. I *Svenska Dagbladet* går man dock ett steg längre och kompletterar gårdagens artikel om anarkismen med en intervju med "styresmannen för det svenska fångvärdsväsendet generaldirektören S. Wisselgren och den nitiske ifraren för dödsstraffets afskaffande f.d. Justitierådet K. Olivecrona".¹⁰⁶ Man går in på uppkomsten och spridningen av anarkismen, och man anser att uppkomsten beror på okunnighet och missnöje, dessa två faktorer kan finnas i vilket land som helst vilket förklarar den internationella aspekten av rörelsen. Våldsaspekten av anarkismen förklaras genom önskan att vinna respekt.¹⁰⁷ *Svenska Dagbladet* lägger mer fokus på att diskutera anarkismen än att förmedla händelseförlopp runt om i Europa vilket är i linje med deras akademiska fokus i tidningen.

De närmsta dagarna berättar man i *Svenska Dagbladet* om häktningar av anarkister runt om i Europa och motviljan mot italienare särskilt i Österrike. Då man har fått denna information från telegram är det densamma information som *Aftonbladet* också publicerade. Något som *Svenska Dagbladet* däremot är ensamma om är nyheten om en anti-anarkist konferens som ska hållas i Wien.¹⁰⁸ Dock är denna uppgift misstänksamt lik den typ av konferens man i *Aftonbladet* förmedlade skulle hållas i Rom. Fredagen den 16 september talar man även om en möjlighet till en

---

104"Anarkismen", *Svenska Dagbladet*, 12 september, 1898.

105"Mordet på kejsarinnan Elisabeth", *Svenska Dagbladet*, 13 september, 1898.

106"Det senaste anarkistdådet", *Svenska Dagbladet*, 13 september, 1898.

107"Det senaste anarkistdådet", *Svenska Dagbladet*, 13 september, 1898.

108"Konferens mot anarkisterna – Festligheterna inställas", *Svenska Dagbladet*, 15 september, 1898.

likadan konferens i Tyskland, något som man dagen efter förnekade.¹⁰⁹

Den information *Svenska Dagbladet* ger ut är likadan som *Aftonbladets*. Skillnaden mellan de två tidningarna är dock att *Svenska Dagbladet* går djupare in på vad man refererar till som ”problemet”, nämligen anarkiströrelsen i Europa. Dessa redogörelser sätter mordet på kejsarinnan i relation till vad som pågår runt om i Europa på ett politiskt plan.

Arbetet

De första dagarna av *Arbetets* rapportering ser likadan ut som både *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet*. Man talar om den misstänkta konspirationen i Zürich, de belgiska anarkisternas avsägnande från ansvar, de många häktningarna, samt upproren mot italienarna i Österrike.¹¹⁰ Just denna sista punkt går man in mer på den 14 september. Till skillnad från de andra tidningarna fördömer *Arbetet* protesterna mot italienarna i Österrike: ””De taga från oss vårt bröd, och nu mörda de också vår kejsarinna!” lyder den lika inskränkta som betecknande beskyllningen från Österrikes okunniga del af befolkningen till de stackars oskyldiga italienska arbetare (...).¹¹¹ *Arbetet*, till skillnad från *Svenska Dagbladet*, gör här en skillnad mellan italienare, kriminella, och anarkister. I artikeln ”Förbrytarlandet” i *Svenska Dagbladet* såg man dessa tre kategorier som en, något som enligt *Arbetet* är struntprat, åtminstone i Österrike där italienska arbetare residerade som hungersdrivna flyktingar.¹¹² Faktum är att man två dagar senare i en artikel vill ge en förklaring till varför anarkismen har haft en så stor framgång i just Italien. I artikeln ”Bedröfliga land!” lägger man skulden på icke enbart anarkisterna utan även på de ledande organen för rörelsens kraftiga spridning i Italien. Fattigdom och sociala orättvisor rådde i Italien mot slutet av 1800-talet vilket ledde till en stor utvandring och förtvivlan runt om i landet. Man avslutar artikeln med: ”Vi vilja icke urskulda en Lucchenis illdåd genom att framhålla de usla politiska och sociala förhållandena i Italien. Men vi vilja anvisa den enda väg, hvarpå dylika uppskakande tilldragelser kunna undvikas. Må de makthafvande besinna sina förpliktelser!”¹¹³ Artikeln kommer från en utländsk tidning vid namn *Vorwärts* och det framgår inte ifall man på *Arbetet* har valt att lägga till något eget, men vad som är intressant är att man publicerade denna artikel enbart i *Arbetet* och inte i de två andra tidningarna.

Man fortsätter att diskutera anarkismen ett par dagar framåt i en artikel vid namn ”Hvarifrån

109”Mordet på kejsarinnan Elisabeth”, *Svenska Dagbladet*, 16 september, 1898.

110”Anarkistisk komplott?”, *Arbetet*, 13 september, 1898.

111”De taga från oss vårt bröd, och nu mörda de också vår kejsarinna!”, *Arbetet*, 14 september, 1898.

112”De taga från oss vårt bröd...”, *Arbetet*, 14 september, 1898.

113”Bedröfliga land!”, *Arbetet*, 16 september, 1898.

kommer galenskapen?”. Denna artikel är hämtad från *Politiken* och spinner vidare på samma tema som i ”Bedröfliga land!”, nämligen vad som är orsakerna till anarkismen och de våldsdåd som begås av dess följare. Man förklarar att allt vad anarkisterna gör är på grund av deras idealistiska tro. De mördar inte för skoj skull utan snarare för en högre orsak:

Men äfven anarkisterna gå vid sina handlingar ut från en idealistisk åskådning; äfven de tro sig vara mänsklighetens välgörare. (...) De handla icke för vinnings skull. Det är, om de få kallas vanvettiga, en af samhällsförhållandena uppkommen sinnessjukdom som drifver dem att mörda uppåt.¹¹⁴

Härefter kommer man in på hur samhället vanligtvis mördar uppifrån och nedåt, vilket anses vara en av anledningarna till det våld som anarkiströrelsen uppvisade under slutet av 1800-talet. Man ger flera exempel på orättvisor mellan olika samhällsskikt och hur dessa brott har översetts av samhället trots samma uppvisning av brutalitet som mordet på kejsarinnan. Artikeln vill i grund och botten fördöma mord men samtidigt finna ett bakomliggande motiv till de brott som begåtts av anarkister. Man menar att det finns en grund till varje handling oavsett hur vansinnig den är och att det är som det sanna problemet egentligen ligger, inte i den kriminella handlingen.¹¹⁵

I *Arbetet* fortsatte man att rapportera om de många häktningar av anarkister som pågick runt om i Europa. Det är tydligt att man vill skilja sig från anarkismen då man på *Arbetet* var socialdemokrater. I en notis tydliggör man till och med sin förvåning över att socialdemokrater har häktats i Rom: ”I natt och i morse hafva flera anarkister och socialister (!) blifvit häktade härstädes.”¹¹⁶ Utropstecknet tyder på klar förvåning från förmodligen *Arbetets* sida. Två dagar senare rapporterar man från ett socialdemokratiskt möte som hölls i Wien för att slå ifrån sig eventuella anklagelser om samarbete vid brott orsakade av anarkister. Emellertid, vid slutet av mötet var det många som började sympatisera med anarkisterna och man beskriver anledningen som en allmän förvirring. Läget i Europa mot sekelskiftet var inte stabilt vilket skulle ha orsakat en ökning av medlemmar i anarkiströrelsen enligt artikeln.¹¹⁷

Arbetet är duktiga på att publicera artiklar som försöker förklara anarkismen och dess uppkomst på grund av oroligheterna i Europa. Man ger inte bara ut kalla fakta om hur många anarkister som har häktats och var utan man försöker faktiskt att gräva djupare i vad som kan ha orsakat de många våldsbrott som begåtts av anarkister genom att se sig omkring. *Arbetet* sätter mordet på kejsarinnan

---

114”Hvarifrån kommer galenskapen?”, *Arbetet*, 19 september, 1898.

115”Hvarifrån kommer galenskapen?”, *Arbetet*, 19 september, 1898.

116”Häktningar”, *Arbetet*, 15 september, 1898.

117”Det knakar i samhällets fogar och band”, *Arbetet*, 17 september, 1898.

i relation till anarkiströrelsen och det politiska läget i Europa på ett utomordentligt sätt. Det är inte längre bara en enskild händelse utan snarare en bricka i det spel som spelas i ideologiernas värld.

Brand

Tidsskriften *Brand* publicerade ingenting om kejsarinnemordet förrän i november och inte ens då gav man ut grundläggande fakta rörande mordet. Istället skriver en man vid namn Jonas Nordlöv en artikel som diskuterar hur mordet påverkade deras rörelse (*Brand* var en ungsocialistisk/anarkistisk tidsskrift). Till en början talar man om att mordet på en oskyldig kvinna har satt socialismen i dåligt ljus. Man jämför mordet på kejsarinnan och den uppmärksamhet det attraherade med tragedier involverande oskyldiga kvinnor i de lägre klasserna och hur dessa inte märks överhuvudtaget. Denna jämförelse påminner om *Arbetets* teori om skillnaden att mörda uppåt och att mörda nedåt. Nordlöv går sedan vidare med att förklara hur kejsarinnemordet faktiskt har inneburit något gott för socialismen. Luchenis brott har öppnat ögonen för många människor och allt mer börjar man se orättvisorna runt om i Europa.¹¹⁸ Jonas Nordlöv behandlar exakt den första delen av frågeställningen: Hur stor fokus lade man på efterdyningarna av mordet i ett större perspektiv? Enligt *Brand* var det inte bara ett fruktansvärt mord utan snarare ett stort steg för socialismen:

Ett annat med denna händelse förknippadt förhållande verkar äfven att bana väg för socialismen. Det nämligen, att tusenden som *förut* ej ägnat en enda tanke åt samhällets sociala förhållanden, åt den vulkan som en oförutsedd händelse lätt kunde bringa i euroption, blifvit genom den *sällsynta* händelsen väckta ur sin försöffning och liknöjdhet och ofrivilligt indragna i de sociala spörsmålen. Detta är ett förhållande som ej kan vara annat än till gagn för socialismen.¹¹⁹

Detta citat uttrycker glädje över resultatet som följde ett lönnmord. Hela artikeln uttrycker glädje över mordet, dock inte över att det var på specifikt kejsarinnan, utan över effekterna som det bringade. Man talar om Lucheni som ett vapen som utförde sin akt för att rädda miljontals människor ur deras förtvivlan. Till skillnad från *Arbetet* som fördömer mordet på grund av dess brutala karaktär, hyllar man i *Brand* just samma mord för att man tack vare det fick en större spridning av sina idéer.

I *Brand* talar man inte om de många häktningar och utvisningar av anarkister runt om i Europa. Man nämner ingenting om att anarkiströrelsen anses vara ett internationellt problem. Det finns två möjliga förklaringar till detta. Det kan vara som så att förföljelsen av anarkisterna endast pågick en kort stund och att man i november inte ansåg det hela vara aktuellt längre. Det kan också vara så att

---

118”Tankar om Lucheni-dådet”, *Brand*, november, 1898.

119”Tankar om Lucheni-dådet”, *Brand*, november, 1898.

man i *Brand*, eller specifikt Jonas Nordlöv, anser att det inte finns något som dålig PR. I sin artikel jämför Nordlöv kejsarinnan Elisabeths död med Jesus död och att de båda fick dö för ett större syfte, nämligen att hjälpa människosläktet.¹²⁰ I november har man alltså sett en förändring inom socialismen som ger skäl nog till att skriva en artikel som Jonas Nordlöv skrev. En artikel som bara ser positiva resultat av ett mord på en kejsarinna.

Sammanfattning

Återigen delar dagstidningarna med sig av samma information tack vare dess ursprung från nyhetsbyråer, telegram, eller utländska tidningar. Häktningar av anarkister, protester mot italienare, och en allmän syn på anarkiströrelsen som ett problem är tre av de nyheter som dagstidningarna delar mellan sig. Vad som däremot differentierar de olika dagstidningarna är deras fokus på efterdyningarna av mordet, speciellt de politiska. *Aftonbladet* skriver huvudsakligen om de fakta som cirkulerar i Europa om hur många som har blivit arresterade på grund av sina förbindelser med anarkiströrelsen eller till och med med Lucheni. Man talar om en möjlig konspiration och förstorar vad som redan är ett själverkant mord.

I *Svenska Dagbladet* lägger man fokus på att försöka förklara anarkismen och dess tycke för våld genom att rådfråga experter inom olika relaterade områden. Man pekar ut Italien som ett land där kriminella frodas och har frodats i århundraden. *Svenska Dagbladet* som är riktat åt utbildade och är liberala i sin politik försöker finna ett logiskt svar till det brott som har begåtts och vad som ligger bakom åt sina läsare. *Arbetet* däremot försöker hitta en förklaring till hur anarkismen uppstod och pekar på det förvirrande skede som Europa befinner sig i. Man rådfrågar inte några experter men man tar in artiklar från andra tidningar som talar om just vad *Arbetet* vill förmedla. Ytterligare något som ligger i *Arbetets* agenda är att avsäga sig allt ansvar för mordet på kejsarinnan då de är en socialistisk tidning och inte en anarkistisk.

Brand försöker inte hitta några förklaringar till vad som ligger bakom vare sig mord eller anarkismen. De vet att fattigdom och elände runt om i världen är den triggande orsaken till de brott som har begåtts av anarkister mot högt ställda människor. De ger inga ursäkter för de gärningar som behöver göras för att skapa ett bättre samhälle och de är snarare glada över kejsarinnemordet än förfärad. Anledningen till detta är den ökande andel av följare inom socialismen som mordet har gett. Lucheni snarare hyllas i tidningen *Brand* än fördöms som i de tre andra tidningarna.

---

¹²⁰”Tankar om Lucheni-dådet”, *Brand*, november, 1898.

Avslutande diskussion

Det är inte konstigt att ett mord på en högt stående officiell person skapar rubriker både igår som idag. När offret dessutom är kejsarinna av ett av Europas mäktigaste länder och hennes mördare är anarkist skapar detta ett attraktivt nyhetsstoff. Den politiska motivationen bakom mordet gör brottet desto mer intressant, särskilt under en tid då våldsbrott utförda av anarkister blev allt mer vanligt. I David Millers *Anarchism* framkommer det att enskilda anarkister begick en mängd våldsbrott under speciellt 1890-talet.¹²¹ I analysen har fyra olika tidningar presenterat detta mord och dess konsekvenser beroende på deras politiska färg. Svensk presshistoria förklarar de bakomliggande faktorerna till hur tidningarna såg ut och att nyheter rapporterades annorlunda tack vare sin ägare.¹²² Något man däremot inte kan hitta i publicerad presshistoria är konkreta exempel på hur tidningarna följde sina politiska övertygelser i sin rapportering. Denna diskussion kommer att sätta mina resultat i relation till vad mitt forskningsläge säger.

Furhoff och Hederberg nämner att även fast nyhetsrapportering idealt sett ska vara objektivt är detta omöjligt på grund av den gallring man gör av vad som ska skrivas eller tryckas.¹²³ Enligt Gunilla Lundström finns det en politisk vinkling i allt en journalist skriver.¹²⁴ Dessa påståenden kan bekräftas efter vad som har kommit fram i analysen. Även fast man skriver om en och samma nyhet i de tre dagstidningarna presenterar man denna nyhet annorlunda. I Svenska Dagbladet satte man nyheten på förstasidan, i Aftonbladet ville man framhäva vilket fruktansvärt dåd mordet var, och i Arbetet lät man mördarens röst bli hörd. Lundström menar också att placeringen av en nyhet i en tidning visar på en viss vinkling.¹²⁵ Gallring och vinkling är dock bara två metoder till hur man kan framställa en nyhet annorlunda, det är inte något som svensk presshistoria behandlar särskilt ingående. I *Den Svenska Pressens Historia* ger man en bakgrund till de olika tidningarna, och tillsammans med de två pressideologierna som Vallinder redogör för kan man få en bättre förståelse av hur tidningarna såg ut, eller var menade att se ut, politiskt. Man nämner ingenting om de urval som tidningarna gjorde då de inte skrev sitt eget material. När man tillämpar en ideologikritisk metod för att analysera en gallring kommer man fram till att tidningens politiska ställning är den som ansvarar för den främsta sorteringen av det tryckta materialet. Man valde alltså att publicera artiklar som kunde skapa sympatier hos sina läsare, men artiklarna tolkades annorlunda beroende på

121David Miller, *Anarchism*, Guildford, GB, 1984, s. 109 ff.

122Johan Jarlbrink, *Det våras för journalisten*, Kristianstad 2009, s. 43.

123Furhoff, Hederberg, s. 12.

124Lundström, 2004, s. 28.

125Gunilla Lundström, *När tidningarna blev moderna*, Kungälv 2004, s. 25-26.

sin sändare och mottagare. Detta talar man inte om i forskningsläget.

I analysen ser man att tidningarna hade en uppsjö av artiklar, notiser, telegram och liknande som man kunde publicera. Även fast man måste ha sållat bland materialet för att komma fram till vad som bäst representerar just sin tidning, är det ingenting man nämner i forskningsläget. Man vill snarare betona att nyhetsbyråerna inte var till för politiska nyheter.¹²⁶ Därmed blev det upp till tidningarna att sätta sin politiska prägel på de nyheter man tog emot utifrån och detta borde ha gjorts via urval. Det är just tack vare denna sållning som man kan svagt utgöra var de olika tidningarna stod politiskt vid rapporteringen av mordet, särskilt när man sätter det i relation till den diskussion som tog fart efter mordet. Det är inte förrän man börjar gå djupare in på anarkismen i tidningarna som den medvetna politiska färgningen kommer in. Här kan man se vilken ställning tidningarna tog: Aftonbladet som bara publicerade små notiser om vad som pågick inom anarkiströrelsen i Europa, Svenska Dagbladet med sina experter som kommenterar hur anarkismen började och dess spridning, och Arbetet som också ser på anarkismen men i ett större perspektiv där det är synd om arbetarna. Återigen väljer man att framställa olika aspekter beroende på sin politiska färg. Detta är något som Johan Jarlbrink tar upp när han förklarar tidningarnas ansvar att hålla sig till sin politik då läsaren förväntade sig ett visst budskap från sin tidning.¹²⁷ En tidning skulle dessutom ge upphov till diskussion då det var politiken som utmärkte tidningen.¹²⁸

Forskningsläget stämmer alltså in på analysen när det kommer till vad tidningarna valde att publicera om anarkismen.

Som har kommit upp tidigare var det inte så populärt att hålla sig med utrikeskorrespondenter då det ofta var alldeles för dyrt. En annan risk var att man inte kunde kontrollera vad utrikeskorrespondenten skrev förrän vid redigering och det fanns alltid en risk att korrespondentens text inte gick hand i hand med tidningens officiella politiska ståndpunkt. På 1880-talet gjorde sig *Aftonbladet* av med sin utrikeskorrespondent just av denna anledning vilket förklarar de inte särskilt originella artiklarna som man publicerade om mordet.¹²⁹ Man uttrycker dessutom en brist av intresse för utrikesnyheter.¹³⁰ Detta är något som inte överensstämmer med vad man kan se i analysen. Det stämmer att det saknas representanter för tidningarna (förutom *Svenska Dagbladet*) ute i Europa, men det råder ingen brist på intresse för vad som pågår utomlands. Tidningarna tar emot telegram från ett flertal städer och man har en viss kontakt med utländska tidningar för att

---

126 Jigenius, s. 61.

127 Jarlbrink, s. 43.

128 Jarlbrink, s. 47.

129 Johannesson, 2001, s. 191.

130 Johannesson, 2002, s. 33.

kunna publicera nyheter. Tack vare dessa kontakter kunde man rapportera om mordet och vad som följde i över en vecka, något som tyder på ett intresse både hos läsarna och tidningsredaktionerna. Att det fanns en viss brist på resurser är något som syns i analysen då bara en av tidningarna hade råd att hålla sig med en utrikeskorrespondens. Utrikesjournalistiken var alltså inte överflödigt och ointressant utan man hade helt enkelt andra metoder för att skaffa nyhetsstoff.

Den forskning som har tagits upp i forskningsläget är alltså utmärkt för en bakgrund i presshistoria. Den forskning som har begåtts i denna undersökning går mer in på djupet då exempel tillhandahålls i analysen. Även fast det inte finns tydliga politiska tendenser i ett källmaterial betyder det inte att de inte finns där överhuvudtaget, snarare att de är lite svårare att hitta. Oavsett vad en tidning publicerar färgas det av tidningens politiska ställning. Om inte medvetet så omedvetet tack vare den urvalsprocess som tidningarna gör när de bestämmer vad som passar att publicera i deras tidning. Presshistoria är speciellt intressant då det är något som förändras konstant men innehar ändå aspekter som är oföränderliga.

Referenser

Litteratur

Alsing, Rolf, *Aftonbladet inifrån – 175 års kamp för tryckfrihet och ökad upplaga*, Värnamo 2005

Bergström, Göran, Boréus, Kristina, *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*, Lund 2000

Furhoff, Lars, Hederberg, Hans, *Dagspressen i Sverige*, Stockholm 1968

Haslip, Joan, *Den ensamma kejsarinnan*, Halmstad 1968

Jarlbrink, Johan, *Det våras för journalisten*, Kristianstad 2009

Jigenius, Pär-Arne, ”Nyhetsbyråkriget”, *Den moderna dagspressen 350 år*, Kungälv 1996

Johannesson, Eric, ”Med det nya på väg (1858-1880)”, *Den Svenska Pressens Historia II Åren då allting hände (1830-1897)*, Västervik 2001

Johannesson, Eric, ”Från radskrivare till världsreporter”, *Tema: Presshistoria*, Göteborg 2002

Lundström, Gunilla, ”En värld i rubriker och bilder (1897-1919)”, *Den Svenska Pressens Historia III Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)*, Västervik 2001

Lundström, Gunilla, *När tidningarna blev moderna*, Kungälv 2004

Miller, David, *Anarchism*, Guildford, Great Britain, 1984

Nordmark, Dag, ”Liberalernas segertåg (1830-1858)”, *Den Svenska Pressens Historia II Åren då allting hände (1830-1897)*, Västervik 2001

Petersson, Birgit ”Tidningar som industri och parti (1880-1897)”, *Den Svenska Pressens Historia II Åren då allting hände (1830-1897)*, Västervik 2001

Rydén, Per, ”Bilder av brott”, *Tema: Presshistoria*, Göteborg 2002

Tosh, John, *Historisk teori och metod*, Malmö 2008

Vallinder, Torbjörn, *Press och politik*, Falköping 1968

Uppslagsverk

Nationalencyklopedin, sökord: Anarkism

Nationalencyklopedin, sökord: Brand

Elektroniska källor

AEIOU – Encyclopedia of Austria; sökord: Neue Freie Presse, 110526

http://www.aeiou.at/aeiou.encyclp.n/n350340.htm;internal&action=_setlanguage.action?

LANGUAGE=en

Angström, Anna, ”Åren som formade SvD”, *Svenska Dagbladet*, 21 december, 2009, 110526

http://www.svd.se/kultur/aren-som-formade-svd_3968707.svd

Källor

Aftonbladet

”En anarkistsammansvärjning?”, *Aftonbladet*, 12 september, 1898

”Kejsarinnan af Österrike mördad”, *Aftonbladet*, 12 september, 1898

”Mördaren”, *Aftonbladet*, 12 september, 1898

”Anarkisterna”, *Aftonbladet*, 13 september, 1898

”Demonstrationer i Österrike”, *Aftonbladet*, 13 september, 1898

”Mordet på kejsarinnan Elisabeth – Drag ur kejsarinnans lif”, *Aftonbladet*, 13 september, 1898

”Striden mot anarkisterna”, *Aftonbladet*, 14 september, 1898

”Mordet på kejsarinnan Elisabeth – Mördaren Luccheni”, *Aftonbladet*, 15 september, 1898

”Åtgärder mot anarkisterna”, *Aftonbladet*, 15 september, 1898

- ”350 anarkister häktade i Rom”, *Aftonbladet*, 16 september, 1898
- ”Österrikarnas ovilja mot italienarna”, *Aftonbladet*, 16 september, 1898
- ”Åtgärder mot anarkisterna”, *Aftonbladet*, 16 september, 1898
- ”Anarkismens bekämpande”, *Aftonbladet*, 19 september, 1898

Arbetet

- ”Kejsarinnan af Österrike – mördad af en italiensk anarkist”, *Arbetet*, 12 september, 1898
- ”Elisabeth af Österrike”, *Arbetet*, 12 september, 1898
- ”Anarkistisk komplott?”, *Arbetet*, 13 september, 1898
- ”En smärtornas väg”, *Arbetet*, 13 september, 1898
- ”De taga från oss vårt bröd, och nu mörda de också vår kejsarinna!””, *Arbetet*, 14 september, 1898
- ”Häktningar”, *Arbetet*, 15 september, 1898
- ”Bedröfliga land!””, *Arbetet*, 16 september, 1898
- ”Ett intervju med mördaren”, *Arbetet*, 16 september, 1898
- ”Det knakar i samhällets fogar och band””, *Arbetet*, 17 september, 1898
- ”Hvarifrån kommer galenskapen?””, *Arbetet*, 19 september, 1898

Brand

- ”Tankar om Lucheni-dådet”, *Brand*, november, 1898

Svenska Dagbladet

- ”Kejsarinnan af Österrike mördad”, *Svenska Dagbladet*, 11 september, 1898
- ”Mater dolorosa”, *Svenska Dagbladet*, 11 september, 1898
- ”Anarkismen”, *Svenska Dagbladet*, 12 september, 1898
- ”Förbrytarlandet”, *Svenska Dagbladet*, 12 september, 1898
- ”Mordet på kejsarinnan Elisabeth”, *Svenska Dagbladet*, 12 september, 1898
- ”Mordet på kejsarinnan Elisabeth – Hofdamen som åtföljde berättar”, *Svenska Dagbladet*, 12 september, 1898
- ”Det senaste anarkistdådet”, *Svenska Dagbladet*, 13 september, 1898
- ”Konferens mot anarkisterna – Festligheterna inställas”, *Svenska Dagbladet*, 15 september, 1898